

**ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА
кандидата економічних наук, доцента,
доцента кафедри туризму географічного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка
БІЛАНЮК ОЛЬГИ ПЕТРІВНИ
на дисертаційну роботу Чиняк Віталії Віталіївни на тему:
«Особливості функціонування та перспективи розвитку сектору
гостинності в регіоні»,
подану до захисту в разову спеціалізовану вчену раду на здобуття
ступеня доктора філософії в галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові
науки» за спеціальністю 051 «Економіка»**

1 лютого 2024 року

1. Ступінь актуальності теми дисертаційного дослідження

Дисертаційна робота Чиняк Віталії Віталіївни за обраним напрямком дослідження, нині набуває значної актуальності. Проблематика дисертації має актуальний характер, оскільки, не зважаючи на достатньо широкий спектр представлення тематики в науковій літературі, залишаються відкритими для розгляду теоретичні та прикладні аспекти роботи сектору гостинності на регіональному рівні: методологічні порівняння визначення понять «індустрія гостинності» та «туризм», оцінка та аналіз реакції готельних закладів Закарпатської області на функціонування в умовах пандемії та війни, використання економічних моделей та програмних засобів статистичного аналізу для відображення наявного стану сектору, розробки та рекомендацій подальших стратегічних планів розвитку галузі.

Доцільно відмітити, що теоретичні концептуальні особливості дослідження дозволять запропоновувати варіацію кластеризації готельних підприємств регіону з використанням методів неконтрольованого машинного навчання для вивчення реакції підприємств сектору гостинності Закарпатської області на початкову кризу глобальної пандемії. Адже саме кластеризація

дозволить класифікувати готельні заклади (основних представників сфери, які першими постраждали від кризових явищ) на основі показників ефективності на групи з різною адаптаційною здатністю. Цей аналіз являє собою основу для розробки подальших стратегій, спрямованих на подолання поточних викликів, підвищення безпеки та відродження туризму в регіоні у післявоєнний період.

З огляду на те, що систематичне дослідження динаміки кризи в секторі гостинності надає практичну інформацію щодо оптимізації ключової регіональної галузі, яка перебуває в складних умовах, та планування її сталого, стійкого майбутнього зростання, актуальність теми дисертаційного дослідження не викликає сумніву.

2. Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційна робота виконана в Ужгородському національному університеті та пов'язана з тематикою науково-дослідних робіт кафедр економіки і підприємництва економічного факультету й фізичної географії та раціонального природокористування географічного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Представлене дисертаційне дослідження є фрагментом кафедральних науково-дослідних тем:

1) «Інноваційно-інвестиційні засади стійкого розвитку базових галузей національного господарства в умовах євроінтеграції» (номер державної реєстрації 0119U101945) (термін виконання з січня 2019 року по грудень 2023 року);

2) «Раціональне природокористування та моніторинг природно-техногенного середовища Закарпаття» (номер державної реєстрації 0115U007033) (термін виконання з січня 2016 року по грудень 2020 року) та «Комплексні фізико-географічні та суспільні дослідження території Закарпатської області в контексті раціонального природокористування» (номер

державної реєстрації 0121U110183) (термін виконання з січня 2021 року по грудень 2025 року).

В процесі їх виконання авторкою обґрунтовано доцільність вибору стратегічних напрямків розвитку сектору гостинності в регіоні на основі проведених економічних аналізів, а також адаптовано методи, методологічні підходи, економічні моделі для класифікації систем кластерів та оцінки перспектив функціонування підприємств сфери гостинності і туризму.

3. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність

Наукові положення, висновки та рекомендації, викладені в дисертаційній роботі, є достатньо обґрунтованими, мають науковий зміст та практичне значення. Отримані наукові результати ґрунтуються на дослідженнях теоретичного та емпіричного характеру. Сформульована мета відповідає темі дослідження, об'єкт і предмет дослідження відповідають науково-методичним вимогам.

Дисертаційна робота має класичну структурно-логічну будову, її авторка застосувала системний підхід до дослідження й вирішення проблемних питань обраної тематики, окреслення пріоритетних завдань, задіяних методичних підходів і економічних прийомів дослідження.

Для досягнення поставленої мети та вирішення завдань дослідження авторкою широкий спектр загальнонаукових і спеціальних методів, основними з яких є: *систематизація та узагальнення* – для визначення основного наукового напрямку дисертації, її змісту та сутності, аналізу літературних джерел; *порівняльний аналіз* - для визначення дефініцій понять «індустрія гостинності», «туризм», «криза» тощо та для окреслення результатів, які були отримані в результаті застосування інших наукових методів; *компонентно-структурне групування* параметрів сфери гостинності; *структурно-логічний аналіз, метод аналогій та екстраполяцій* застосовано при характеристиці рівня розвитку секторів гостинності регіонів світу та огляді стану сектору гостинності

Закарпатської області у докризовий період; *статистичний аналіз* даних із використанням програмного забезпечення *Statistical Package for the Social Sciences* (SPSS) для кластеризації готельних закладів за основними параметрами діяльності; *порівняльні методика та спостереження* - під час обґрунтування критичних якісних та кількісних відмінностей у структурі сформованих кластерів сектору гостинності; *дедукції та індукції* - при теоретичних наповненнях кластерних формувань, тобто характеристики розповсюджувалися від конкретного елемента – підприємства до загального – кластера, і навпаки; *спеціальні економічні аналізи та моделі*: 5 сил Портера, SWOT, PESTEL, SPACE, матриця Boston Consulting Group мали місце при визначенні стратегічних напрямків розвитку сектору гостинності регіону; *спеціальні соціологічні методи*: анкетне опитування та інтерв'ю, які застосовувалися для формування інформаційно-статистичної бази дослідження; *графічні та картографічні методи* - для візуалізації отриманих результатів дослідження; *методи аналізу та синтезу* – для пізнання об'єкту та предмету дисертаційного дослідження.

Інформаційну основу дисертаційного дослідження складають наукові доробки українських та зарубіжних вчених, статті та матеріали періодичних видань України та світу, статистичні збірники та звіти Державної служби статистики України, Інтернет-джерела, інформативна звітність окремих підприємств Закарпатської області, результати власних збору статистичних даних та досліджень авторки.

Значний об'єм опрацьованих матеріалів та статистичних даних із різних джерел, їх всебічний аналіз в рамках сучасних підходів забезпечив належну обґрунтованість наукових положень та висновків дисертаційного дослідження.

4. Структура та зміст дисертаційної роботи, її відповідність вставленим вимогам

Дисертаційна робота представлена у вигляді класичної структурно-логічною будови, що включає в себе: вступ, анотації на українській та англійській мовах, три основні розділи, висновки, перелік використаних джерел і ряд додатків. Загальний обсяг дослідження складає 312 сторінок, при цьому основна частина роботи становить 230 сторінок. До складу дисертаційної роботи входять 23 таблиці, 74 рисунки, 260 пунктів переліку джерел та 5 додатків. Дисертація містить логічні схеми, структуровані таблиці та графічні інтерпретації, що дозволяють в комплексі розглядати проведене дослідження як деталізовану та узагальнюючу наукову працю.

У анотації подано короткий виклад змісту дослідження, а також перелік авторських публікацій, які охоплюють основні результати роботи. У вступі визначено об'єкт і предмет дослідження, підкреслено актуальність обраної тематики та висвітлено особисті досягнення авторки, а також інформацію про апробацію результатів на конференціях.

У першому розділі дисертаційної роботи, який має назву *«Теоретико-методологічні засади та передумови утворення сектору гостинності»*, авторка проводить теоретичне обґрунтування передумов формування кластерів у секторі гостинності. Виконується структурне групування компонентів, що складають сферу гостинності, а також зосереджується увага на теоретичних засадах наслідків криз, які можуть мати загальні та специфічні риси для готельної діяльності (с. 33-52). Крім того, досліджуються методи та методологічні підходи до класифікації систем кластеризації та оцінки функціонування і перспектив розвитку сектору гостинності в Закарпатській області (с. 53-78).

Також в підрозділі роботи розглядається обґрунтування використання досвіду кризового менеджменту в галузі охорони здоров'я, безпеки та ліквідації наслідків стихійних лих для забезпечення безпеки туристів та створення умов

для їх відпочинку. Виконано аналіз показників роботи сектору гостинності в основних регіонах світу і вивчено вплив пандемії COVID-19 на туристичні потоки. Особливу увагу приділено пріоритетам відновлення, які включають заходи безпеки, моделі кластеризації та впровадження цифрових технологій. Зазначено, що найкращі практики можуть бути адаптовані на локальному рівні (с. 79-103).

Проведений огляд науково-літературних джерел, спеціальних публікацій та монографій служить з метою узагальнення наукових підходів до проблем дослідження. Він свідчить про те, що авторка провела глибокий науковий пошук, зробила вагомі висновки і представила власне бачення вирішення проблематики.

У другому розділі дисертаційної роботи під назвою *«Характеристика стану сектору гостинності та його організаційних пристосувань до наслідків пандемії»*, авторка аналізує стан сектору гостинності в Закарпатській області України в допандемічний період. Економіка регіону надає великий пріоритет розвитку сектору гостинності та туризму. Однак пандемія COVID-19 і теперішня війна з російською федерацією створили критичні кризові умови. Незважаючи на те, що українська галузь гостинності в основному розрахована на внутрішніх туристів, Закарпатська область привертає також певну кількість іноземних відвідувачів завдяки вигідному географічному положенню та кордонам із чотирма європейськими країнами. Зазначено, що до 2020 року туристичні показники регіону покращувалися - зростала кількість відвідувачів, інвестиції в інфраструктуру та доходи. Пандемія різко скоротила міжнародні та внутрішні подорожі, і в результаті цього явища кількість туристів в Закарпатській області впала на понад 60% у 2020 році порівняно з 2019 роком (с. 107-128).

У даному розділі знаходять відображення тенденції функціонування готельних підприємств Закарпатської області України в умовах пандемії у 2020-2021 роках. Готельні заклади були вимушені впроваджувати різні адаптаційні

механізми, такі як зміна туристичних продуктів, дотримання правил безпеки, системи онлайн-бронювання тощо. Однак найбільшою причиною економічного спаду стало призупинення транспортного сполучення. Середня заповнюваність готелів в середньому знизилася з 25 гостей на номер у 2018-2019 роках до 9 у 2020 році. Понад 85% готелів скоротили персонал, звільнивши в середньому близько 5 працівників (с. 129-151).

Авторка дослідження презентує результати проведеного опитування та реалізованого кластерного аналізу з використанням програмного забезпечення *Statistical Package for the Social Sciences (SPSS)*. Ці методи використовуються для групування готелів на основі різних економічних показників у допандемічний та пандемічний періоди. Загалом, в рамках академічного дослідження висвітлено вплив нещодавніх криз на регіональний готельний сектор, розглядаючи його як один із ключових компонентів сфери гостинності та туризму (с. 152-186).

У третьому розділі дисертаційного дослідження під назвою «*Перспективи розвитку сектору гостинності Закарпатської області*» представлена просторова кластеризація території області на основі розподілу підприємств сектору гостинності. Аргументовано розподіл, характеристики та реакцію готелів Закарпатської області на кризові умови у допандемічний та пандемічний періоди з метою визначення просторово-економічних факторів, що впливають на ефективність їхньої діяльності.

Картографування фінансових показників, таких як дохід, прибуток, рентабельність інвестицій, відображає відмінності між різними районами, що свідчить про важливість індивідуальної реакції бізнесу та його адаптивності до змінних умов. Кластерне картографування також виконується за рівнем зайнятості, що підтверджує той факт, що великі готелі були змушені здійснити більше скорочень персоналу порівняно з меншими готелями, які намагалися зберегти робочі місця (с. 193-211).

Також в рамках дисертаційного дослідження порівняно кризу, спричинену пандемією COVID, з нинішньою кризою, спричиненою російсько-українською війною. Обидві спричинили економічний шок та обмеження для сектору гостинності. Незважаючи на приплив переміщених промислових підприємств, туризм у Закарпатській області залишається пріоритетом для розвитку. Проведення ряду економічних аналізів - 5 сил Портера, SWOT, PESTEL, SPACE та матриця BCG, дають уявлення про покращення конкурентоспроможності сектору (с. 212-227).

Авторкою розроблено рекомендації щодо стратегій, спрямованих на підтримку росту сектору гостинності, які базуються на різноманітних аспектах. Серед цих стратегій варто виділити покращення інфраструктури, маркетинг культурних та природних активів регіону, збереження об'єктів природної та культурної спадщини, навчання місцевої робочої сили, надання державних стимулів, диверсифікація туристичних пропозицій, цифровізація, співпраця зі стейкхолдерами, залучення громадськості та реалізація політики сталого розвитку (с. 228-239).

Висновки, які зроблені авторкою на основі результатів дослідження, виявляються інформативними та розкривають досягнення, які впливають із поставлених завдань у проведеному дослідженні. Загалом можна стверджувати, що ця робота представляє собою оригінальну та завершену наукову працю, яка містить цінні наукові положення як теоретичного, так і прикладного характеру.

Мета дослідження, яка полягала в теоретико-методичному обґрунтуванні використання економічних, статистичних та картографічних аналізів для розробки прикладних стратегій функціонування сектору гостинності в регіоні у кризовий та повоєнний періоди на основі обширного обсягу інформаційних даних готельних підприємств Закарпатської області, була досягнута.

5. Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження полягає в тому, що вперше запропоновано інтегровані підходи до вибору адаптаційних стратегій розвитку сектору гостинності, які сформовані на основі системної обробки комплексу показників з авторського масиву емпіричних даних, охоплюючи: (1) кластеризацію поелементних диференційованих характеристик готельних підприємств; (2) аналіз показників їх діяльності, зокрема, ефективності факторів пристосувань; (3) зв'язок особливостей функціонування сектору гостинності регіону у некризових та глобальних пандемічних умовах.

Елементами наукової новизни характеризуються *положення, які було удосконалено:*

- підхід до формування перспективних напрямків розвитку сектору гостинності регіону із застосуванням набору економічних моделей та аналізів, який, на відміну від попередніх досліджень, сформований з метою висвітлення діяльності готельних підприємств регіону у докризовий та пандемічний періоди;

- підходи та економічні принципи формування дієвого середовища розвитку сектору гостинності регіону, зокрема з потенційним урахуванням умов повоєнного періоду, які об'єктивно у попередніх дослідженнях не бралися до уваги;

Аспекти, які набули подальшого розвитку:

- картографічна візуалізація кластеризації готелів регіону, яка, на відміну від попередніх досліджень, охопила нові критерії, зокрема, різницю в інтенсивності туристичних потоків, відмінності у фінансових надходженнях, відносну та об'ємну стійкість підприємств тощо, і дозволила просторово оцінити рівні пристосувань закладів сектору гостинності до діяльності в несприятливих економічних умовах;

- систематизація позитивного міжнародного досвіду діяльності сектору гостинності найбільших туристичних регіонів світу, який раніше був представлений окремими підходами.

6. Теоретичне та практичне значення результатів дослідження

Отримані в ході виконання дисертаційної роботи інформаційні дані сприяють формуванню нового комплексного підходу щодо логістично-інфраструктурного забезпечення процесів розвитку сектору гостинності Закарпатської області в різних умовах функціонування. На основі науково-теоретичного аналізу та критичного огляду сучасних концептів запропоновано вдосконалення поняттєво-категоріального апарату дослідження.

Отримані у дисертаційному дослідженні практичні результати дозволяють зрозуміти специфічні особливості функціонування сектору гостинності регіону в період кризових економічних обставин, спричинених глобальною пандемією, на їх базі сформовано основні напрямки та методичні рекомендації для подальшого розвитку сфери туризму Закарпатської області на етапі повоєнного розвитку.

Прикладні рекомендаційні положення дисертації використано у роботі Відділу економічного розвитку, міжнародних відносин, інвестицій та туризму Перечинської міської ради (довідка № 886/07-13 від 24.11.2023 р., Додаток Г), Ужгородської філії Закарпатського обласного центру зайнятості (довідка № 41 від 18.12.2023 р., Додаток Г), Холмківської сільської ради Ужгородського району (довідка № 1571/02-23 від 18.12.2023 р., Додаток Г).

Результати дисертаційного дослідження також впроваджено в навчальний процес ДВНЗ «Ужгородський національний університет» та застосовуються при викладанні ряду навчальних компонентів (довідка № 13 від 24.11.2023 р., Додаток Г).

7. Повнота викладу результатів дослідження в опублікованих працях

Основні наукові результати дисертаційної роботи представлені авторкою у 30 наукових працях, загальним обсягом 3,43 друкованих аркуша, з яких: 5 статей – у наукових фахових виданнях України, внесених до реєстру міжнародних наукометричних баз (2,41 друк. арк.), 2 статті у наукових виданнях України та Латвії, що додатково відображають результати дослідження (1,02 друк. арк.) та 23 праці апробаційного характеру (матеріали міжнародних та всеукраїнських конференцій).

Авторкою дотримані вимоги п. 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року №44) щодо кількості публікацій, відповідності опублікованих результатів тим, що містяться в дисертації і виносяться авторкою на захист, апробації її основних положень.

8. Дані про відсутність запозичень та порушень академічної доброчесності

За результатами аналізу представлених матеріалів та перевірки дисертаційної роботи на подібність тексту програмним засобом «Unicheck» визначено високий ступінь оригінальності роботи – 91,6%. Дисертантка дотрималася академічної доброчесності та норм законодавства про авторське право, порушення яких, як і академічного плагіату не виявлено. У дисертаційній роботі наявні посилання на відповідні джерела, зазначені у списку використаних джерел, визначено особистий внесок авторки у опублікованих у співавторстві наукових працях.

9. Дискусійні положення та зауваження

В цілому принципових зауважень щодо змісту дисертаційної роботи, а також щодо отриманих результатів немає. В процесі рецензування виявлено окремі дискусійні моменти, які не стосуються суті роботи і не применшують високої її оцінки:

1. У підрозділі 1.3. (с. 79-81) авторкою зазначено, що як світовий тренд все більшої популярності набирає сталий та відповідальний туризм, основною філософією та ціллю якого є мінімізація антропогенного впливу на дестинації. Як наслідок, державна політика кожної окремої країни світу формує розвиток сектору через регулювання туризму, потоків імміграції та правил ведення бізнесу. З метою порівняння, доцільно було навести приклад впроваджених заходів політики сталого туризму в Україні з аналогічними характеристиками інших держав, для виявлення негативних тенденцій чи конкурентних переваг.

2. У процесі дослідження, у підрозділі 2.2. (с. 151) авторкою визначено, що зовнішній (іноземний) туристичний потік – один із найвразливіших аспектів сектору туризму не лише Закарпатської області, але й України в цілому. На нашу думку, варто було детальніше зупинитися на поясненні саме даного феномену, який мав місце і на докризовому етапі функціонування сектору гостинності як на державному, так і на місцевому рівні.

3. У підрозділі 3.2. (с. 221) при розкритті аспектів, що стосуються політичних факторів аналізу PESTEL для індустрії гостинності в Закарпатській області України, які перш за все характеризуються політичною стабільністю регіону, яка й впливає на загальне бізнес-середовище, авторці слід було більш широкоспектрально представити ряд політичних причин, які негативно впливають на формування сприятливого середовища для функціонування закладів сектору туризму в регіоні.

4. У дисертації присутні незначні орфографічні та стилістичні неточності, а також достатньо перевантажені мовні конструкції, які погіршують загальне сприйняття тексту.

З метою наукової дискусії прошу авторку дисертаційного дослідження відповісти на такі запитання:

1. Які саме основні способи застосування результатів кластеризаційного аналізу підприємствами сектору гостинності регіону можуть бути присутні на даному етапі?

2. Ви зазначаєте, що Вами було проведено SWOT-аналіз підприємств сектору гостинності, які основні слабкі та проблемні риси було виявлено в результаті даного дослідження?

3. Після аналізу кластерного аналізу та аналізу статистичних даних, чи можна виділити райони області, в яких сформувалися сприятливіші умови для діяльності готельних закладів в умовах кризи?

Висловлені зауваження та відмічені дискусійні положення не знижують загальну наукову новизну, теоретичну та практичну цінність дослідження та не впливають на позитивну оцінку дисертаційної роботи здобувачки.

10. Загальна оцінка роботи та її відповідність встановленим вимогам

Дисертаційна робота Чиняк Віталії Віталіївни «Особливості функціонування та перспективи розвитку сектору гостинності в регіоні» є завершеним, цілісним науковим дослідженням, виконана на актуальну тему, містить положення наукової новизни і має теоретичне та практичне значення.

Дисертація «Особливості функціонування та перспективи розвитку сектору гостинності в регіоні» відповідає спеціальності 051 «Економіка», за формою і змістом відповідає вимогам викладеним у Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року №44. Робота оформлена відповідно до вимог Наказу Міністерства

освіти та науки України «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій» від 12 січня 2017 року №40 (зі змінами та доповненнями).

Авторка дисертації «Особливості функціонування та перспективи розвитку сектору гостинності в регіоні» Чиняк Віталія Віталіївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка».

Офіційний опонент:

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри туризму
географічного факультету
Львівського національного університету
Імені Івана Франка

**Біланюк
Ольга
Петрівна**

Автор
цифрового
підпису Біланюк
Ольга Петрівна
Дата: 2024.02.01
17:10:12 +02'00'

Ольга БІЛАНЮК

Підпис Ольги БІЛАНЮК засвідчую:

вчений секретар
Львівського національного університету
імені Івана Франка,
кандидат філологічних наук, доцент

Ольга ГРАБОВЕЦЬКА

